Не пішов відразу нагору. Адже був тут, як дома. Як свій. Сів на лавку під каштанами. Хотів пов'язати думки в один вузол, але вони раз у раз вихоплювались з-під контролю й розбігалися наліво й направо: "Ось тінь каштана на мурі, як велетень без рук… Ота яблунька біля воріт на рік не вродить багато… Хтось голубів сполошив, і вони пурхнули мені саме понад головою..." Вся увага звернулась до голубів.

"Може, я хворий?" — подумав. Встав і пішов нагору. Так, як сподівався: Рамона, його суджена, сиділа у вітальні за фортепіано. Не грала. Тільки руки спочивали на клавіатурі. Була у блідо-фіолетовій сукні. Пригадав собі, що колись-колись порівняв був колір цієї сукні до блиску її волосся. Чомусь видалось йому у цю хвилину, що Рамона позує.

Підійшов ззаду і торкнувся її рамен.

— Все мене лякаєш, — сказала по-румунськи, хоч мусила чути його кроки. Його тепер особливо прикро вразила ця її невинна брехня. Не відповів нічого, але й рук не відіймав з рамен.

— Ах, я забуваю, що ти не любиш, як я не по-вашому говорю до тебе, — сказала по-українськи, але з чужим акцентом.

— Ні, не люблю, — сказав лагідно, але пригадав собі, за чим сюди прийшов. Обернув дівчину лицем до себе і скорим, задиханим, зміненим голосом кинув: — Рамона, я прийшов тобі сказати… що я чув учора… Я ж сидів тут, під каштаном… усе, що ти із своєю матір'ю говорила…

Ось воно те, що мусив їй сказати. Вона вдивилася в нього своїми безсоромно-чорними очима: поважно, аж напружено. Раптом розсміялась лоскотливим сміхом, таким притаманним людям півдня:

— Таж я навмисне так голосно говорила, щоб ти все міг чути… Подумай собі тільки, Нікуліцо, — вона почала скоро говорити по-

румунськи, — чого мамі забаглося! Вона хоче покинути Ясси й переїхати жити до Чернівців, там, де ми… Каже, що найме собі окреме мешкання… тільки щоб двічі в тиждень мене провідувати… Я не хочу цього! Нізащо не допущу до цього! Я хочу нарешті без свідків бути з тобою!..

Вона закинула йому обидві руки на шию й відхилила голову взад: спокуслива і водночас безвільна. Микола повернув її лице просто своїх очей.

— Що ти говориш, Рамоніка? — спитав в її материній мові, наче хотів, щоб слова його просто трапили їй до серця. — Що ти говориш? Таж твоя мама так тебе любить… а до того вона сподівається, що будуть внуки, і вона хотіла б близько них бути… Направду не розумію тебе…

Це вже розсердило її:

— Нема чого мами жаліти… Мала й вона колись свою молодість, красу, кохання… мала свої щасливі дні. Чого ж їй ще? Ця її любов, ця вічна опіка наді мною — це щось хворобливе, від чого я мушу її вилікувати… Ні, Нікуліцо, вона таки мусить залишитися тут.

Кинула це, як виклик, але Микола нічого не відповідав. Йому видалось раптом якимсь смішним непорозумінням, що він стоїть оце напроти чужої жінки й торгується за куток у серці жінки без серця для її мами…

Рамоні прийшла нова думка:

— А що твоя старенька? Не переїде до Чернівців? Вона, мабуть, не зможе лишити господарство?

— З моєю мамою… ти питаєш про мою маму? — Миколі враз стало перед очима затишне обійстя в далекому буковинському селі і кроки його мами, повільні, старечі. Микола здригнувся.

— Що це? Чому ти такий дивний? — спитала Рамона.

Її голос вразив його. Пригадав собі миттю, як він учора звучав різко і немилосердно отут, у цій світлиці: "Ти не поїдеш із нами, — говорила Рамона мамі. — Я маю право на своє життя чи ні?"

Ні! Микола мотнув головою, наче відповів сам собі на якесь питання. Він зняв руки з рамен цієї чужої йому жінки.

— Що з тобою, Нікуліцо? — спитала Рамона тривожно.

— Нічого, Рамоно. Я йду. Маю тобі дещо сказати… але краще напишу… ще сьогодні…

Не озираючись, він вийшов з вітальні. Потім прожогом збіг сходами вниз.

Вже вечоріло, коли Микола побачив перед собою похилу браму. Звичним рухом відшукав закрутку й сам відчинив собі хвіртку. Пес було обізвався, а тоді лише закалатав хвостом об буду на знак, що пізнав свого. Але Микола не запримітив його приязно нащулених вух. Важким кроком підійшов до ганку.

Тут застала його мама, що за хвилину вийшла сінешніми сходами подивитися, чого гавкнув Бурко. Микола сидів і вдихав у себе пахощі тихого сільського вечора.

— Миколко! Це ти?

— Я, мамо.

— Ти з Ясс? Як це так? А… — не договорила вона.

— Я сам, мамо, — відповів на невисловлене питання.

Вже зоріло, як посвітив мамі до її кімнати. Мама ще раз поцілувала його в чоло й пішла. Причулось йому, що мама плаче. Хотів повернутися, але усвідомив собі, що коли б навіть так було, то могли б це бути тільки сльози, радощів. Навшпиньках пішов до своєї кімнати. Поглянув на розстелене ліжко і склянку води на нічному столику. Уста його затремтіли, і він швидко вийшов на ганок. Здавалося йому, що ще всього не розповів мамі. Поглянув через вікно до маминої кімнати: лежала горілиць, заплющивши очі, як мертва. Порівняння видалось йому таким страшним, що його раптово аж кинуло в жар. Розстебнув сорочку на грудях, сперся обіруч на поруччя й дивився на рожевий уже крайчик неба. Село заворушилось тут і там.

Здавалося йому, що тільки чудом уникнув смерті в катастрофі. Рани ще пекли. Але вже сходило для нього нове життя — як оцей весняний ранок, чисте і прозоре.

1934